ԱԿԱԴԵՄԻԿՈՍ ԼԵՎՈՆ ՀԱԽՎԵՐԴՅԱՆ
(Ծննդյան 75-ամյակի առթիվ)

Մեր հասարակությանը ակադեմիկոս Լևոն Հախվերդյանը հայտնի է իբրև խոշոր թատերագետ ու գրականագետ, գիտության կազմակերպիչ, մանկավարժ, փայլուն հրապարակախոս ու արվեստաբան-քննադատ:

Մեծ է նրա ավանդը գիտության ասպարեզում: Հատկապես այստեղ է դրսևորվել նրա վառ անհատականությունը, հետազոտական նախասիրությունների, նպատակի հստակ ըմբռնումը, բանականի ու հուզականի սերտ միասնությունը:

Լ. Հախվերդյանի թատերագիտական գործերը հավասարապես հետաքրքրական են և՛ մասնագետների, և՛ լայն ընթերցողի համար: Օժտված լինելով սուր անալիտիկ տրամաբանությամբ, նա վերլուծվող երևույթի մեջ կարողանում է դրսևորել գլխավոր, որոշիչ գծերը, տալ դրան անկողմնակալ գնահատական: Եվ միևնույն ժամանակ հիմնականը նրա համար թատերական արվեստի կենդանի կյանքն է, այդ արվեստի հետ շփման բերկրանքով ընթերցողին վարակելու ձգտումը: Արվեստի մասին նա կարողանում է գրել արվեստի լեզվով: Այդպիսին են արդեն նրա առաջին լուրջ աշխատությունները. «Սուրեն Քոչարյանի արվեստը» (1959) և առանձնապես հայտնի ռեժիսոր Վարդան Աճեմյանին նվիրված մենագրությունը «Կլասիկան և մեր օրերը» (1967): Համարձակ և կրքոտ գրված այդ աշխատանքը հրապուրում է ոչ միայն Վ. Աճեմյանի ներկայացումների նուրբ ու ստույգ վերլուծությամբ, այլև գրականագիտական ընդարձակ համեմատություններով կապված Հ. Պարոնյանի, Գ. Խունդուկյանի, Ա. Շիրվանզադեի ստեղծագործության հետ:

Պակաս հրապուրիչ չի գրում նա դերասանների մասին: «Հայ սովետական թատրոնի պատմություն» (1967) գրքում նրա գրչին է պատկանում մեր դերասանների (այդ թվում ոչ միայն ամենահայտնի) ստեղծագործական դիմանկարների մի ամբողջ շարք: Ինչպես իրավացիորեն գրել է թատերագետ Հ. Հովհաննիսյանը, «թատրոնի պատմության մեջ գուցե չկա ավելի հմայիչ ու հետաքրքիր երևույթ, քան այդ պատմության հերոսի դերասանի կերպարն ու ճակատագիրը: Եվ այս գրքում յուրաքանչյուր այդպիսի կերպար ոչ միայն իր տեղն ու իմաստը, այլև իր, միայն իրեն հատուկ հմայքն ունի»:

Լ. Հախվերդյանի «Հայ թատրոնի պատմություն. 1901-1920» մեծածավալ մենագրությունը արժանացավ Հայաստանի պետական մրցանակի: Եվ գա պատահական չէ: Երբևէ հատուկ ուսումնասիրության առարկա չդարձած այս շրջափուլին նվիրված մենագրությունը հատկանշվում է

նյութի լայն և բազմակողմանի ընդգրկմամբ, ընտիր լեզվով, գեղագիտական ընդհանրացումներով:

Հախվերդյանի գրականագիտական ամենանշանակալի և վառ գործերից, անշուշտ, «Թումանյանի աշխարհը» (1966) ուսումնասիրությունն է: Դա նոր ու թարմ խոսք էր մեր գասականի մասին: Հեղինակը կարողացավ այստեղ վերակենդանացնել Թումանյանական հերոսներին, դարձնել մեզ համար ավելի հասկանալի ու հարազատ, կարողացավ ցույց տալ հանճարեղ բանաստեղծի պոեզիայի ոչ միայն անկրկնելի հմայքը, այլև խորությունը, իսկական դրամատիզմը:

Երջանիկ ճակատագիր ունեցավ նրա «Զրույցները լեզվի մասին» գիրքը, որն արդեն երեք հրատարակություն է ունեցել (1982, 1986, 1993): Պարզ ոճով, բայց լեզվագիտական ստույգ սկզբունքներով գրված «Զրույցները» շատ շուտ դարձան սեղանի գիրք ուսուցիչների և բոլոր տարիքի մարդկանց համար, ովքեր սիրում են հայոց լեզուն և մտահոգված են նրա ներկա վիճակով: Նույն երջանիկ ճակատագիրն է ունեցել Հախվերդյանի «Պարույրը» խոհագրությունը (էսսե), մեր կարծիքով լավագույնը, ինչ գրվել է մինչև այսօր Պարույր Սևակի մասին:

Վերջին տասնամյակի մեր հասարակական կյանքը դժվար է պատկերացնել առանց Լևոն Հախվերդյանի կրքոտ ու սուր ելույթների լինի դա մամուլի էջերում, թե ամբիոններից: Շատ հաճախ նրանք կրում են մշակույթի, լեզվի, քաղաքականության հրատապ հարցերի շուրջ բանավեճեր բացողի առաքելություն: Իբրև գիտնական, քննադատ ու հրապարակախոս նա օժտված է քննարկվող պրոբլեմի բուն էությունը որսալու և հասարակական սևեռուն ուշադրության առարկա դարձնելու բացառիկ կարողությամբ:

Եվ, վերջապես, Հախվերդյան-տնօրենի մասին: Արվեստի ինստիտուտի տնօրենի պաշտոնը նա ստանձնեց 1987 թ. աշնանը: Շատ շուտով հասան ծանր, դաժան օրեր: Փլվում էր երկիրը, կործանման եզրին էին կանգնած գիտությունը, արվեստը: Եվ հատկապես այդ տարիներին դրսևորվեցին Հախվերդյան-տնօրենի լավագույն դծերը՝ ակտիվ խառնվածքը, համառությունը, կամքը, քաղաքացիական արիությունը, պարտքի բարձր զգացումը: Նա լավ էր հասկանում, որ ներկա պայմաններում իզուր բան է պետական ատյաններից որևէ աջակցություն սպասել: Եվ նա չէր սպասում՝ նա գործում էր: Հիմնականում շնորհիվ Լևոն Հախվերդյանի, նրա հեղինակության և համառության, Արվեստի ինստիտուտը կարողացավ ոչ միայն պահպանել իր գոյությունը, այլև առաջ գնալ, զարգանալ: Դրա վկայությունն են ինստիտուտի այս վերջին տարիների հրատարակումները (այդ թվում կապիտալ աշխատությունների), հետաքրքիր գիտաժողովները, ինստիտուտի համալրումը երիտասարդ խոստումնալից ուժերով:

Վերջերս ՀՀ ԳԱԱ նախագահությունը շատ ջերմ և հուզիչ մթնոլորտում նշեց Լևոն Հախվերդյանի ծննդյան 75-ամյակը: Իմ կողմից սիրելի հոբելյարին կարող եմ ցանկանալ մի բան՝ առողջություն: Մնացածը նրա հետ է և միշտ կմնա՝ բնածին, Աստծուց պարգևված տաղանդը, ուսանելի աշխատասիրությունը, ջերմ ու բարի սիրտը, շրջապատի, ավելին՝ մեր ժողովրդի սերն ու հարգանքը:

ԳԵՎՈՐԳ ԳՅՈԴԱԿՅԱՆ